

Стаття надійшла до редакції 29.01.2020

Перевірено на плагіат 02.02.2020 р.

унікальність – 96.62%

<https://doi.org/10.17721/StudLing2020.16.86-100>

УДК 811.14'06

ГРЕЦЬКИЙ СЛОВОТВІР: ОСОБЛИВОСТІ СУФІКСАЦІЇ

Христина Ігорівна Куйбіда, khristina2209@gmail.com

канд. філол. наук, доцент

Львівський національний університет ім. І. Франка,

Роксоляна Леонідівна Оліщук, klassyka@ukr.net

канд. філол. наук, доцент

Львівський національний університет ім. І. Франка,

У статті проаналізовано основні особливості одного зі способів грецького афіксального словотворення – суфіксації. Для висвітлення певної історичної картини щодо появи чи втрати конкретних суфіксів у роботі поряд з синхронічним застосовано діахронічний підхід. Згадано історію розвитку мовних традицій грецької мови, подано визначення базових теоретичних понять: словотвірного типу як головної класифікаційної одиниці словотвірної парадигматики, а також поняття словотвірного значення та словотвірної категорії. Грецькі суфікси поділено на два типи: які надають слову емоційного забарвлення (демінутивні, аугментативні), надаючи слову нового значення. Демінутивні суфікси є субстантивними та ад'єктивними, аугментативні ж приєднуються ще й до дієслівних основ. Аугментативи, йдуться в роботі, вживаються виключно в чоловічому та жіночому родах, демінутиви ж – у трьох родах (з яких перевагу має середній). Суфікси другого типу переводять твірну основу в іншу граматичну категорію, змінюючи значення. В системі НГ іменника виділено кілька словотвірних категорій, на основі яких продемонстровано словотвірні моделі та словотвірні значення суфіксальних похідних слів. Коротко розглянуто ад'єктивну суфіксацію, наведено найбільш вживані дієслівні та прислівникові суфікси. У статті систематизовано основні дані стосовно грецької суфіксації: окремо виділено загальні особливості НГ суфіксів, наведено головні відмінності в особливостях ДГ та НГ суфіксації, проаналізовано еволюцію НГ суфіксації на основі виокремлення чотирьох типів суфіксів, а також класифіковано запозичені НГ суфікси за походженням.

Ключові слова: словотворення, суфіксація, діахронія, синхронія, словотвірний тип, словотвіrne значення.

WORD-FORMATION IN MODERN GREEK: THE PECULIARITIES OF SUFFIXATION

Khrystyna I. Kuibida, khristina2209@gmail.com

Ph. D., Associate Professor

Ivan Franko Lviv National University

Rocksolyana L. Olishchuk, klassyka@ukr.net

Ph. D., Associate Professor

Ivan Franko Lviv National University

The article analyzes the main features of the affixation as one of the ways of the Greek word formation, of suffixation in particular. In order to reveal the complete historical picture concerning the processes of appearance or loss of specific suffixes, besides the synchronic, the diachronic approach was used in the work. Firstly, the history of the development of linguistic traditions of the Greek language is mentioned, the main theoretical concepts are defined, such as: a word-forming type as the main classification unit of a word-forming paradigm, a word-forming meaning and a word-forming category. The Greek suffixes were divided into two types: those that add an emotional tone to the word (diminutive, augmentative), and give a new meaning to the word. Diminutive suffixes are of substantival and adjective nature, while augmentative suffixes might also be added to the verb bases. It is noted that the augmentatives are used exclusively in masculine and feminine genders, while diminutives are used in three genders (of which the neuter prevails). Suffixes of the second type transfer the creative basis into another grammatical category, changing the meaning. In the system of Modern Greek nouns several word-forming categories were singled out, on the basis of which word-forming models and meanings of suffixal derivatives are demonstrated. Adjective suffixation is briefly examined. The most common verb and adverb suffixes are listed. The main data on the Greek suffixation are systematized in the article: the general features of MG suffixes, the main differences between the features of AG and MG suffixations, the evolution of MG suffixation is analyzed on the basis of four types of suffixes, the borrowed MG suffixes are classified by origin.

Key words: word formation, suffixation, diachrony, synchrony, word – forming type, word – forming meaning.

ГРЕЧЕСКОЕ СЛОВООБРАЗОВАНИЕ: ОСОБЕННОСТИ СУФФИКАЦИИ

Кристина Игоревна Куйбида, khristina2209@gmail.com

канд. филол. наук, доцент

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

Роксолана Леонидовна Олишчук, klassyka@ukr.net

канд. филол. наук, доцент

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

В статье проанализированы основные особенности одного из способов греческого аффиксального словообразования – суффиксации. Для освещения определенной исторической картины относительно появления или потери конкретных суффиксов в работе наряду с синхроническим применено диахронический подход. Упомянуто историю развития языковых традиций греческого языка, даны определения базовых теоретических понятий: словообразовательного типа как главной классификационной единицы словообразовательной парадигматики, а также понятие словообразовательного значения и словообразовательной категории. Греческие суффиксы разделены на два типа: которые придают слову эмоциональную окраску (деминутивы, аугментативы), а также новое значение. Деминутивные суффиксы субстантивные и адъективные, аугментативные же присоединяются еще к глагольным основам. Аугментативы используются исключительно в мужском и женском родах, деминутивы – в трех родах (из которых преимущество имеет средний). Суффиксы второго типа переводят образующую основу в другую грамматическую категорию, изменяя значения. В системе НГ существительного выделено несколько словообразовательных категорий, на основе которых продемонстрированы словообразовательные модели и словообразовательное значение суффиксальных производных слов. Кратко рассмотрена адъективная суффиксация, приведены примеры наиболее употребительных суффиксов глаголов и наречий. В статье систематизированы основные данные о греческой суффиксации: отдельно выделены общие особенности НГ суффиксов, приведены основные отличия в особенностях ДГ и НГ суффиксации, проанализирована эволюция НГ суффиксации на основе выделения четырех типов суффиксов, а также классифицированы заимствованные НГ суффиксы по происхождению.

Ключевые слова: словообразование, суффиксация, диахрония, синхрония, словообразовательный тип, словообразовательное значение.

Мовні процеси, як доводить історія, є живими та відкритими для змін. Одним з найбільш поширених способів поповнення та оновлення лексичного складу кожної мови є процеси творення слів. Продуктивним способом словотворення в грецькій, як і в українській (які належать до флективних мов), та зрештою і в багатьох інших мовах, є афіксальний. Він полягає у з'єднуванні афіксальних морфем (афіксів) з твірними основами в одне слово “за певними словотвірними моделями, правилами, тенденціями, що діють у даній мові на різних етапах її розвитку” [Жовтобрюх, 1972, с. 28]. Афіксальне словотворення (афіксація) залежно від різновиду словотворчих засобів, які використовуються у процесі творення похідних слів, поділяється на суфіксальне, префіксальне, конфіксальне і флексійне [Клименко, 2004, с. 38].

Дослідженню словотвірних особливостей різних мов у синхронії зазвичай присвячується чимало лінгвістичних праць. Те ж стосується і грецької мови. Не достатньо вивченим, однак, залишається питання грецького словотвору з погляду діяхронії. Важливість його полягає в можливості порівняльного огляду словотвірних процесів у новогрецькій мові (далі НГ) в напрямку до минулого. Наскільки тісним є зв'язок з давньогрецькою (ДГ), можна зрозуміти на фоні повної історичної картини процесів появи чи втрати словотвірних елементів.

Отже, з погляду діяхронії особливості грецького словотворення були частково висвітлені в достатньо застарілих працях А. Яннариса та К. Дітеріха (історичний аналіз префіксів та суфіксів НГ), А. Дебруннера, який здійснив повний опис словотвірних процесів ДГ, що може бути доповнено подальшими дослідженнями П. Шантрена та Р. Люра, однак лише в системі імен. Висновки деяких досліджень словотвірних процесів на матеріалі творів Гомера, здійснені Е. Рішем, Х. Куйбідою та ін., можна застосувати до ДГ загалом. Загальні класифікації суфіксів відповідно до частиномовної належності викладені в традиційних граматиках К. Бака, Е. Швіцера та ін. Суттєвим внеском у вивчення цього питання є словники Дж. Гофмана, Г. Фріска. Деякі конкретні грецькі суфікси чи словотвірні процеси загалом розглядають Е. Гемп, М. Мейє-Брюгер, Т. Мейснер і О. Трібюлато, Д. Меліссаропулу, Н. Клименко та ін. Словотворення на матеріалі койне є менш дослідженим; певну інформацію можна знайти в граматиках Е. Майсера, Дж. Мултона та Л. Палмера, трішки ширше – у П. Філосо. Щодо Середньовічної греки (СГ), певні граматичні дані знаходимо в К. Мінаса, А. Анастасіаді-Симеоніді, Н. Андріотиса. З найновіших досліджень особливостей грецького словотворення є праці А. Раллі. Кожна з праць, однак, розкриває лише окремі аспекти проблематики.

Таким чином, **актуальність** статті полягає у зростанні інтересу до процесу творення слів у сучасних мовах, відсутності окремого дослідження суфіксації у новогрецькій мові, включаючи діяхронічний підхід. Спроба ж систематизувати особливості НГ суфіксів на основі їх аналізу щодо семантики, походження, еволюції, сполучуваності з відповідними основами складає **наукову новизну** роботи.

Метою представленої статті є визначення та систематизація основних особливостей грецької суфіксації з застосуванням діяхронічного підходу до дослідження. Для досягнення окресленої мети необхідним стало вирішення таких **завдань**: систематизувати НГ суфікси відповідно до значення, яке вони надають слову в процесі деривації, категорійної належності афіксів та твірних основ, їх словотвірних можливостей, розглянути джерела походження суфіксів та їх певні зміни, продемонструвати твердження на конкретних прикладах.

Об'єктом дослідження є найбільш поширені суфікси та утворені на їх основі деривати в новогрецькій мові. **Предметом** аналізу є словотвірне значення суфіксів та відповідних дериватів, походження, функційні та дериваційні особливості.

Словотвірні процеси в грецькій мові прийнято поділяти на два основні види [Раллі, 2013] – деривацію та складання (вітчизняні ж лінгвісти аналогічні поняття називають афіксацією та складанням (основоскладання та аббревіація) [Плющ, 2010], або ж творенням слів на базі однієї основи та кількох [Ковалик, 1958]). Завдяки консервативності мови з морфологічної точки зору, обидва словотвірні аспекти є відносно стійкими у діяхронії та на відміну від більшості індоєвропейських мов, у НГ мові на тлі фонетичних змін не відбулося спрощення флексій та дериваційних суфіксів. Додатковим фактором може бути, як зазначають дослідники [Раллі, 2013], довга історія диглосії мови, що призвело до збереження архаїчних типів деривації та композиції. Історія розвитку новогрецької мови, отже, сягає корінням в давньогрецьку. В елліністичний період на основі аттичного й іонійського діалектів сформувалося давньогрецьке койне у двох різновидах – літературному та розмовному. Пізніше, під римським впливом спостерігається повернення до аттичної літературної норми, що призвело до більших розбіжностей між літературною й розмовною мовою, і дало поштовх до розвитку двох мовних традицій [Казніна, 2010, с. 97]. Загальний елліністичний діалект, як зазначив А. Білецький, з часом перетворився на новогрецьку мову [Білецький, 1985, с. 189]. Як і кожна “жива” мова, НГ поступово зазнає впливу інших мов, поповнюючи словниковий запас.

Отже, діяхронічно стійким є морфологічний склад грецьких слів. Вони складаються з кореня (носія основного лексичного значення слова), дериваційного суфікса та / або префікса та флексії. У результаті поєднання кореня та афікса утворюється основа, яка може слугувати для подальших процесів деривації (додаткових дериваційних суфіксів та флексій).

Сконцентруємо увагу на основних особливостях дериваційних процесів НГ, зокрема на суфіксації, включаючи історичний аспект аналізу. В лінгвістичній літературі стосовно зазначеного підходу до словотвору існують такі поняття: “діяхронічний словотвір” як створення нових слів на базі існуючих у мові лексичних одиниць, а також спосіб словотвору з діяхронічної точки зору як спосіб зміни структури існуючого в мові слова, в результаті якого утворюється нова лексична одиниця [Немченко, 1984, с. 112-113].

Важливе місце в теорії словотвору відводиться словотвірному типу (СТ), який, будучи головною класифікаційною одиницею словотвірної парадигматики

[Селіванова, 2006, с. 566], визначається як структурно-семантична схема побудови похідних слів певної частини мови. Для похідних слів, які складають словотвірний тип, характерна спільність таких ознак: частиномовна належність твірних слів, формальний показник, однакове словотвірне значення. Словотвірне значення ж встановлюється на основі співвідношення “похідне слово – твірне слово” і виражається з допомогою словотвірної моделі: твірна основа + словотворчий афікс.

У грецькій мові до одного словотвірного типу, наприклад, можна віднести слова *θαιμαστής* (шанувальник), *εκπαιδευτής* (педагог), *κλέφτης* (зłodий), адже всі вони, утворюються від дієслова, мають спільний формальний показник – суфікс *-της* (не акцентуємо окремої уваги на флексіях, називаючи суфіксом також формант “суфікс + закінчення”), мають словотвірне значення “діюча особа” (по аналогії до слів з суфіксами *-tog* в латинській мові [Шведов, 2004, с. 75]).

Загальнішим поняттям є словотвірна категорія (СК), яку формують словотвірні типи з однаковим словотвірним значенням (СЗ). На відміну від СТ при визначенні СК не враховується єдність словотворчого форманта [Dokulil, 1962, p. 203].

Кожній повнозначній частині мови властива своя система суфіксів, які є засобами внутрішньо- та міжкатегорійного творення похідних слів [Плющ, 2010, с. 25]. Суфіксально утворені одиниці розрізняють за характером твірних основ (відіменні, віддієслівні, відад’єктивні та інші). Більшість суфіксів, які відповідають за зміну граматичної категорії твірної бази, вимагають у свою чергу твірної основи певної категорії, з якою вони поєднуються. Суфіксація виступає як один з найважливіших способів словотвору здебільшого в системі іменного словотворення (на чому основний акцент у дослідженні).

У системі НГ мови можна умовно виділити суфікси двох типів (за словотвірною функцією): 1) які виражають суб’єктивну оцінку, емоції (надають слову додатковий відтінок значення, наприклад: *ποταμ-άκι* – річечка); 2) які надають слову нове лексичне значення (*συχνά-ζω* – зачастити).

Лексеми, утворені з допомогою суфіксів першого типу, виражають об’єктивну оцінку зменшеності (демінутивності) / збільшеності (аугментативності), переважно додаючи емоційного забарвлення (позитивного чи негативного), та позначають суб’єктивне ставлення до предметів. Суфіксами другого типу творяться слова, здебільшого мотивовані іншими частинами мови.

Категорія демінутивності (яка не є споконвічною, адже в епосі Гомера ми таких слів не знайшли) історично сформувалася на основі вираження реальних ознак предметів, наприклад, розміру: *ζῆφος* “меч” – *ζῆφιδιον* “малий меч” (перше вживання

зафіксовано у Фукідіда), що з часом набуло відтінку емоційної суб'єктивності: *γραῦς* “стара жінка” – *γραῖδιον* “субст. старенька”, *νεανίας* “юнак” – *νεανίσκος* “юначенько” (перше вживання цих демінутивів знаходимо в Езопа).

Субстантивні суфікси зменшеності “та улокорістикá/демінутивні” є такими: *-άκος, -άκης, -άκι; -ούλης, -ούλα, -ούλι; -ούδα, -ούδι, -ίτσα* (слов'янського походження): *ἄγγελος* (ангел) – *αγγελάκι / αγγελουδί* (ангелятко); *κούκλα* (лялька, красуня) – *κουκλίτσα* (лялечка, красунечка). Зауважимо, що в роботі перелічені не всі суфікси, а лише найчастіше вживані. Серед демінутивних, наприклад, є ще такі: *-ατζίκος, -άδι, -ίδι, -όκα, -όνι -ίσκη* (незмінний з ДГ) у словах *φουκαράτζικος* (біднятко), *πετράδι* (камінець), *κορίσκη* (донечка) та ін. Від одного іменника утворюються також паралельні форми демінутивів: *μαθητής– μαθητάκος – μαθητούδι* (учень, школяр – школярик), *άντρας– αντρούλης – αντράκος* (чоловік-чоловіченько).

Серед ад'єктивних демінутивних є суфікси: *-ούλης / ούλα / ούλικο* (складається зі сполучення іменного суфікса *-ούλι* та прикметникового *-ικο*) *ασπρούλης / ασπρούλα / ασπρούλικο* (світленький, а, е) ← *άσπρος / άσπρη / άσπρο*; *-ούτσικο / ούτσικη / ούτσικο* (суфікс *-ούτσικ(ος)* утворився у результаті поєднання італійського демінутивного суфікса *-uccio* та грецького прикметникового суфікса *-ικ(ος)*: *μικρούτσικος / μικρούτσικη / μικρούτσικο* (малий, а, е) ← *μικρός*. Багато з перелічених вище суфіксів надають словам семантики пестливості (називаються та *χαϊδευτικά*).

Суфіксами збільшеності (та *μεγεθυντικά / аугментативні*) є *-α, -ος, -άρα, -αράς, -άκα, -άκος, -ον / ακλα, -ουκλας, -ουμπα, -αρόνα*, наприклад: *φωνή* (голос) – *φωνάρα* (голосище), аналогічно – *σπίτι* (дім) – *σπιταρόνα, νησί* (острів) – *νησάκα, κεφάλι* (голова) – *κεφάλα, καφές* (кав'ярня) – *καφεδούμπα, μάτι* (око) – *ματούκλα*. Суфікс *-ούρα*, приєднується, що цікаво, до дієслівної основи, утворюючи іменник зі значенням збільшеності: *χαίρετώ* (вітати) – *χαίρετούρα* (велике вітання). Аугментативність також сягає корінням ще у ДГ. Основними ДГ афіксами збільшеності були *-ων* та *-ίας*, які позначали суб'єкт, особливістю якого була наявність чогось збільшеного в розмірі. Такі слова володіли жартівливим значенням: ДГ *γαστήρ* (череві) – *γάστρων* (черевань), *μέτωπο* (чоло) – *μετωπίας* (володар великого чола). У НГ по аналогії вживаються суфікси *-αράς, -άς, -ας; κοιλαράς* (черевань), *κεφάλας* (головань, перен. тупий), *χειλαράς* (зубань), *δοντάς* (зубань).

Особливістю суфіксів першого типу є така: деривати-аугментативи є виключно чоловічого та жіночого родів. Демінутиви ж бувають всіх трьох родів, з яких середній вживається найчастіше [Melissaropoulou, 2008].

Суфікси другого типу категоріально оформлюють слово в певну частину мови. З їх допомогою можна транспонувати слово в іншу частиномовну категорію з

новим лексичним значенням. Отже, суфіксами другого типу творяться слова, здебільшого мотивовані іншими частинами мови. Завдяки афіксальним формантам виражаються словотвірні категорії, властиві конкретній частині мови. Продемонструємо це на конкретних прикладах.

В системі НГ іменника до СК “назви осіб” належать лексеми, утворені шляхом приєднання відповідних суфіксів до субстантивної основи. Таким чином, у межах зазначеної СК можна виділити кілька СТ лексем зі значенням “національність”, утворених за такими структурними моделями:

$S + -ίτης, -ιώτης, -ιάτης, -ώτης$ (для позначення осіб чоловічої статі) та $S + -ίσσα$ (для позначення осіб жіночої статі): *Σπάρτη (м. Спарта) – спарτιάτης (спартанець) – спарτιάτισσα (спартанка), Θράκη (Фракія) – θρακιώτης (фракієць) – θρακιώτισσα (фракійка).*

$S + -άνος (-ανός), -ος$ та $S + -άνα (-ανή), -ίδα$ (аналогічно до попереднього): *Αμερική – αμερικάνος / αμερικανός – αμερικάνα / αμερικανή, Αφρική – αφρικάνος / αφρικανός – αφρικανίδα, Αγγλία – αγγλος – αγγλίδα.* Суфікси $-άνος, -άνα$ грецька мова запозичила з латині ($-anus: Romanus$), пристосувавши спочатку й наголос [Τριανταφυλλίδης, 1998].

До цієї ж СК відносимо також СТ іменників зі значенням “спеціальність, професія”, утворених за структурними моделями:

$S + -άς, -άρης, -άριος, -τζής$ (турецького походження), $-άρης, -άριος, -ουρός, -τής, -δóρος, -ιέρης, -ότης, -ατόρας$ (для чоловічого роду): *βιβλιοθήκη (бібліотека) – βιβλιοθήκARIOS (бібліотекар), παπούτσι (взуття) – παπουττής (швець), κήπος (сад) – κηπουρός (садівник)* та ін.; відповідно $S + -ίσσα$ (для позначення осіб жіночої статі): *φούρνος (піч) – φουρνάρης (пекар) – φουρνάρισσα (пекарка).*

$V + -της, -ιστής$ (для чоловічого роду); однак, $S + -τρα, -τρια$ (для позначення осіб жіночої статі): *ράβω (шити) – ράφτης (кравець) – ράφτρα (кравчиня), τραγουδώ (співати) – τραγουδιστής (співак) – τραγουδίστρια (співачка).*

Як видно з прикладів, деякі суфікси на позначення осіб жіночої статі вимагають основи з попередньою суфіксацією на чоловічий рід.

До СК “назви місць та приміщень” відносимо СТ іменників, утворених шляхом суфіксації за такими моделями:

$S + -άριο, -άδικο, -ιο, -είο, -ήριο, -ίδικο, -είο: ράφτης (швець) – ραφτάδικο (ательє), φύλακας (охоронець) – φυλάκιο (пост), γιατρός (лікар) – γιατρείο (клініка).$

$V + -τήριο: κολυμπώ (плавати) – κολυμβητήριο (басейн).$

СК “назви абстрактних понять” включає іменники, утворені здебільшого за словотвірними моделями:

S + -ιά, -ισμος: *παληκάρι* (юнак) – *παληκαριά* (мужність), *άνθρωπος* (людина) – *ανθρωπισμός* (гуманізм);

V + -μος, -ια, -ψιμο, -σιμο: *σέβομαι* (поважати) – *σεβασμός* (повага), *ζηλεύω* (ревнувати) – *ζήλια* (ревнощі), *τρέχω* (бігти) – *τρέξιμο* (біг);

Adj + -άδα, -οσύνη, -ύτητα: *γρήγορος* (швидкий) – *γρηγοράδα* (швидкість), *βαρός* (важкий) – *βαρύτητα* (важкість, перен. важливість). Слід зазначити, що суфікс -οσύνη не поєднується з основами просторічного походження. *καλός* (добрий) – *καλοσύνη* (доброта), *δίκαιος* (справедливий) – *δικαιοσύνη* (справедливість).

У системі ад'єктива теж можна виділити велику кількість СК, наприклад, “матеріал виготовлення”, “цільове призначення”, “відношення до”, “стан” та низку відповідних СТ. При цьому в процесі творення ад'єктивів беруть участь суфікси, які приєднуються до основ іменника, прикметника, дієслова, прислівника, за такими словотвірними моделями:

S + -ιμος, -ερός, -ένιος, -ικος, -ινος та ін.: *σκοπός* (ціль) – *σκόπιμος* (нависний), *φαρμάκι* (лікарство, отрута) – *φαρμακερός* (отруйний), *ασήμι* (срібло) – *ασημένιος* (срібний), *ψεύτης* (брехун) – *ψεύτικος* (брехливий), *ξύλο* (дерево) – *ξύλινος* (дерев'яний);

A + -ίδερος, -ωπός: *άσπρος* (білий) – *ασπρίδερος* (білуватий), *άγριος* (дикий) – *αγριωπός* (дикуватий). У цьому випадку суфікси змінюють значення основного прикметника, позначаючи неповний вияв ознаки, вираженої твірним словом.

V + -ιμος (суфікс не поєднується з основами слів розмовного стилю, може виступати у формах -σιμος, -ξιμος, -ψιμος залежно від закінчення аористної основи твірного дієслова), -τήριος, -τεος, -τός, -μένος (дієприкметниковий суфікс): *κατοικώ* (мешкати) – *κατοικίσιμος* (придатний для проживання), *κινώ* (рухати) – *κινήτηριος* (який рухає), *αγαπώ* (кохати) – *αγαπημένος* (коханий).

Ад'єктивні суфікси -τός (зі змінними голосними та приголосними залежно від кореня -ητός, -ωτός, -στός, -φτός, -χτός) та -τεος залишились незмінними з часів давньогрецької мови, відповідні ж деривати належать до типу ρηματικά επίθετα. Слова, утворені за моделлю *V* + -τός, типу *κλείνω* (закривати) – *κλειστός* (закритий), *σκύβω* (згинати) – *σκυφτός* (зігнутий), складають СТ зі значенням “результат дії”, прикметники, утворені за моделлю *V* + -τεος, – СТ зі значенням “цільове призначення”: *πληρώνω* (платити) – *πληρώτεος* (що слід оплатити), *διαβάζω* (читати) – *διαβατέος* (що слід прочитати).

Adv + -ινός. За цією моделлю утворюється СТ відадвербіальних прикметників зі значенням “відношення до простору”: *κοντά* (близько) – *κοντινός* (близький), “відношення до часу”: *χθές* (вчора) – *χθεσινός* (вчорашній).

У системі НГ дієслова до найпродуктивніших дієслівних суфіксів належать: *-ίζω, -άζω, -ιάζω*, а також *-άρω, -εύω, -ώνω, -αίνω*. Вони приєднуються у більшості випадків до основ іменника та прикметника, рідше – до основ інших частин мови (числівника, займенника, прислівника): *κόκκινος* (червоний) > *κοκκινίζω* (червоніти), *βράδι* (вечір) – *βραδιάζω* (вечоріти), *χιόνι* (сніг) – *χιονίζω* (сніжити), *πίστη* (віра) – *πιστεύω* (вірити), *κλειδί* (ключ) – *κλειδώνω* (закривати), *φτωχός* (бідний) – *φτωχαίνω* (бідніти), *κοντά* (близько) > *κοντεύω* (наближатися). Суфікс *-άρω* походить від форми інфінітива в італійській мові *-are*: *φρένο* (гальмо) > *φρενάρω* (гальмувати).

У системі НГ прислівника функціонують здебільшого суфікси *-α (-ια), -ως*, які примикають до прикметникових основ – Adv + A, позначаючи ознаку дії, стану, ознаки: *γρήγορος* (швидкий) – *γρήγορα* (швидко), *βαρύς* (важкий) – *βαριά* (важко). Суфікс *-ως* своїм походженням сягає у ДГ і на сучасному етапі поєднується лише з основами слів літературного стилю [Ralli, 2013, p. 14], які закінчуються на *-ής*: *ακριβής* (точний) – *ακριβώς* (точно).

У ході аналізу НГ суфіксації, окремо виділяємо такі особливості.

✓ У НГ деривації рівноцінно функціонують суфікси, виражені двома алломорфами – літературного та розмовного стилів, на кшталт: *-τήριο, -τήρι* (з ДГ *-τήριον*): *γυμναστήριο(ν)* (тренажерний зал); *εργαστήριο* (майстерня), *ξυπνητήρι* (будильник). Або: *-έας, -ιάς* (з ДГ *-εύς*): *γραφέας, γραφιάς* (писар).

✓ Певні суфікси мають по декілька алломорфів (зі змінним початковим голосним чи приголосним) залежно від типу основи, зміщення морфемної межі, тобто таких історичних змін у морфемній структурі слова як спрощення, перерозклад, ускладнення. Наприклад, *Υρος* має різний початковий голосний (*-ερός, -αρός, -ηρός, -υρός*) [Manolessou, Ralli 2015, p.2045]: *ανθηρός* (квітковий), *τρομερός* (жасхливий), *ζωηρός* (жвавий), *ισχυρός* (сильний); *-ότητα, -ύτητα*: *ταχύτητα* (швидкість), *κοινότητα* (група); *-τός* → *-ητός, -ωτός, -στός, -φτός, -χτός*: *κλείνω* (закривати) – *κλειστός* (закритий), *ανοίγω* (відкривати) – *ανοιχτός* (відкритий).

✓ Деякі суфікси вимагають основ різного походження, а саме: *-ειδής* (з ДГ *ειδής*) та *-ώδης* (ДГ *ώδης*) однаково поєднуються з лексичними основами літературного та просторічного стилів – *άνεμος* (вітер) – *ανεμώδης* (вітряний), *γάλα* (молоко) – *γαλακτοειδής* (молочний), *κόλλα* (клей) – *κολλώδης* (липкий), *οστεώδης / οστεοειδής* (кістлявий), *κοκκαλώδης* (розмов.). Такі суфікси як *-τήριος, -τέος, -οσύνη, -ως* (adv) не поєднуються з основами розмовного стилю: *ευτυχής* (щасливий) – *ευτυχώς* (щасливо). Запозичений з італійської мови дієслівний суфікс *-άρω* приєднується до основ іншомовного походження: *film* – *φιλμάρω* (фільмувати), *Google* – *γουνγάρω* (гуґлити). Суфікс *-σίο* вимагає здебільшого односкладових

основ: *χάνω* (втрачати) – *χάσιμο* (втрата), суфікс -*μα*, навпаки, – багатоскладових основ [Drachman, 1994]. Суфікси -*ένιος* та -*ούτσικος* є розмовними за походженням [Anastasiadi-Symeonidi, 2004]: *παραύθι* (казка) – *παραυθένιος* (казковий), *μεγάλος* (великий) – *μεγαλούτσικος* (величенький).

✓ Деякі суфікси, як наприклад, -*μος*, беруть участь в утворенні різних частин мови: прикметників від іменника (*η γνωριμία* – *γνωρίζιος* “знайомство – знайомий”), іменників від дієслова (*χάνω* – *χαμός* “втрачати – втрата / хаос”).

✓ Існують суфікси, які складаються з двох частин різного походження: демінутивний суфікс -*ούτσικος* < -*ισσίο* (італійський демінутив) + *ικο* (грецький прикметниковий суфікс) та -*ούλι* < -*ούλι* (іменниковий суфікс) + *ικο* (приклади наведені вище).

✓ НГ суфікси приєднуються як до первісних так і до похідних твірних основ, наприклад, демінутивні: *άντρας* (чоловік) – *αντράκος*, *τραγουδῶ* (співати) – *τραγουδ-ιστής* (співак) – *τραγουδ-ιστ-άκος* (попередня суфіксація) Що стосується другого варіанту, то в деяких випадках суфікс вимагає довгої форми попереднього суфікса: *φιγούρα* (фігура) – *φιγουρα-τζής* (множ. *φιγουρα-τζίδες*) (фігляр) – *φιγουρα-τζιδ-ικος*, у деяких – короткої: *ταξίδι* – *ταξιδι-άρης* (*ταξιδι-άριδες*) – *ταξιδι-άρ-ικος*. Суфікси приєднуються також до твірних основ з попередньою префіксацією *αναθεώρηση* (перегляд, перевірка) – *αναθεωρησούλα*.

Основна різниця між словотворенням ДГ та НГ, як ми вже згадували, полягає у поступовому розвитку фонетичної та морфологічної диференціації між літературним / високим та просторічним / низьким стилем [Manolessou, Ralli, 2015]. Як наслідок, словниковий запас НГ містить лексичні одиниці різних хронологічних періодів та відповідно неоднакові морфологічні властивості, що ускладнює їх аналіз.

Отже, відмінність між ДГ й НГ суфіксацією полягає в таких особливостях:

- у НГ мові рівноцінно функціонують суфікси, виражені двома однаково продуктивними в процесах словотворення аломорфами. На кшталт ДГ суфікса -*τήριον*, який у НГ функціонує як -*τήριο* -*τήρι*: *δοκιμαστήριο* (примірочна), *καπνιστήριο* (курилка).

Іменниковий ДГ суфікс -*εύς* на позначення виконавця дії вживається у НГ як -*έας* та -*ιάς* (-*ιος*). При цьому слід зауважити, що -*εύς* продовжує функціонувати в науковому та офіційно-діловому стилях паралельно з суфіксом -*ισσα* на позначення професії жіночого роду в парах слів: *γραμματέας* – *γραμματίσσα* / *γραμματεύς* (секретар – секретарка), *συγγραφέας* – *συγγραφέισσα* / *συγγραφεύς* (письменник, автор – письменниця, авторка).

• функціонують суфікси, як наприклад *-ειδής* (<ДГ *-ειδής*) чи *-ώδης* (<ДГ *-ώδης*), які мають властивість поєднуватися з лексичними основами і літературного і просторічного стилю.

• суфікси *-ένιος* та *-ούτσικος* (згадані вище) є розмовними за походженням.

Еволюцію НГ суфіксів можна поділити на 4 типи (опираючись на дослідження А.Раллі [Ralli 2013]):

1) суфікси, які збереглись морфологічно незмінними. Це, наприклад, суфікс чоловічого роду *-τής*, який бере участь в утворенні девербальних іменників на позначення виконавця дії. Слід зазначити, однак, що суфікс внаслідок фонетичної еволюції змінився у вимові ДГ [tes] → НГ [tis].

ДГ *δοκιμάζω* – ДГ *δοκιμαστής* = НГ *δοκιμάζω* (пробувати) – *δοκιμαστής* (тестер, дегустатор); ДГ *θεραπεύω* – ДГ *θεραπευτής* = НГ *θεραπεύω* (лікувати) – *θεραπευτής* (лікар, цілитель). Або ж прикметниковий суфікс *-ιος*, з допомогою якого утворюються відсубстантивні лексичні одиниці: ДГ *θάνατος* – ДГ *θανάσιμος* = НГ *θάνατος* (смерть) – *θανάσιμος* (смертельний). Серед демінутивних незмінним залишився суфікс *-ίσκη* (*κόρη* – *κορίσκη*). Сюди ж відноситься прислівниковий суфікс *-ως*, який на сучасному етапі вживається лише у словах літературного стилю.

2) суфікси, які зазнали часткових морфологічних (фонологічних у тому числі) змін. Внаслідок еволюції відбулися певні фонетичні та морфологічні флексійні зміни, які призвели до зміни початкової форми слова. Наприклад, у ДГ суфікс *-της* [tes], gen. *-τητος* [tetos] на позначення відсубстантивних утворень жіночого роду в НГ має форму *-τητα* [tita], gen. *-τητας* [titas]. Вони використовуються здебільшого для позначення абстрактних чи узагальнених понять: ДГ *σκληρός* (твердий) → ДГ *σκληρότης* → НГ *η σκληρότητα* (твердість, жорсткість); ДГ *θερμός* (теплій) → ДГ *θερμότης* → НГ *η θερμότητα* (тепло). Або ж ДГ віддієслівний суфікс *-τηρ* [ter], gen. *-τηρος* [teros] чоловічого роду у НГ має форму *-τηρας* [tiras], gen. *-τηρα* [tira]; ДГ *-τήριον* → НГ *-τήριο*, *-τήρι*: ДГ *καλέω* (кликати) → ДГ *κλητήρ* → НГ *κλητήρας* (посильний). Сюди відноситься ДГ суфікс *-εις*, який у НГ вживається у формах *-εας*, *-ιας*, *-ιος*. відповідно до розвитку різних стилів мови, про що йшлося вище: ДГ *οκαφεύς* → НГ *οκαφέας* (землекоп); ДГ *ιππεύς* → НГ *ιππέας* (вершник); ДГ *γραφεύς* → НГ *γραφιάς* / *γραφέας* (писар).

ДГ девербальний суфікс *-ιον* → НГ *-ιο* вживається у двох алломорфах відповідно до мовних традицій: у літературній мові *-ίο* (*μαγειρίο* – кухня) у розмовній *-іо* (*μαγειρίо*). Подібна особливість у вживанні суфікса *-ία*: *ελευθερία* – *ελευθεριά* (свобода). В результаті поєднання однієї і тієї ж основи з алломорфами

одного суфікса утворюються так звані етимологічні дублети. Вони можуть бути: з однаковим значенням (*σχολείο* – *σχολεῖο* “школа”) та з різним значенням (*δουλειά* “робота” – *δουλεία* “рабство”). ДГ демінутивний суфікс *-ιον* (*τέκνον* – *τεκνίον*) → НГ *-ιο*. У словах на кшталт *τοπίο*(*пейзаж*) вони втратили значення демінутивності.

Суфікс *-έα* в деяких СГ діалектах зберіг початкову форму [Manolessou, Ralli, 2015, p. 2046], хоча здебільшого змінився на *-іа* (*μηλέα* – *μηλιά* “яблуня”).

3) Втрата суфіксів. Частина ДГ суфіксів, як наприклад *-τρον*, *-θρον*, *-τλον*, *-θλον* (*θέατρον* – театр, *γένεθλον* – народження), перестала функціонувати (у значенні брати участь в утворенні нових слів, як зазначає Раллі [Ralli, 2013]) у період койне та Середньовіччя. Однак, через консервативність мови в НГ відновлюється вживання суфікса *-τρον* у вигляді *-τρο* (*-θρο*): *θερμόμετρο* (термометр), *στέγαστρο* (притулок), *έλκητρο* (сани).

4) Запозичення суфіксів, яке відбувалося здебільшого в системі іменних лексичних одиниць, тривало протягом всієї історії розвитку мови.

За походженням основну кількість запозичених НГ суфіксів ділимо на:

- запозичені з латинської мови: суфікс *-αριος*, *-αρης* ← *-arius*: *αποθηκάριος* (комірник), *φούρναρης* (пекар); *-ατος* ← *-atus*: *αφράτος* (пухнастий); *-άνος* ← *-apis*: *Μεξικάνος* (мексиканець).
- запозичені з італійської мови: *-έζος* ← *ese*, *-αδόρος* ← *-atore*, *-ιέρις* ← *-iere*, *-άδα* ← *-ada*, *-άρω* ← *-are*: *τορναδόρος* (токарь), *Κινέζος* (китаєць), *καμαριέρης* (чол. р. від покоївка), *ομορφάδα* (краса), *σαλτάρω* (стрибати).
- запозичені з турецької мови, напр. суфікс *-ιλίκη* ← *-iliki*: *βουλευτική* (депутат – народ). Суфікс *-τζής* ← *сі* позначає людину за професією чи родом діяльності: *реклаματζής* (рекламодавець), *фортηγατζής* (водій вантажівки).
- запозичені з слов'янських мов, як-от демінутивний суфікс *-ίτσα*: *γουρούνα* (свиня) → *γουруνίτσα* (свинка) та ін.

Узагальнюючи можна додати, що суфіксальні дериваційні процеси в НГ залежать як від твірної основи (історичного походження, належності до частини мови, стилу, структурної будови) так і від суфікса (сполучуваності, продуктивності, походження та конкретних вимог щодо основи).

Здійснене дослідження відкриває перспективи для подальшого аналізу словотвірних особливостей грецької мови, як у синхронії так і діакронії, а також для порівняння з особливостями словотвору в інших мовних системах.

Література:

1. Белецкий, А. А. «Проблема греческого языка византийской эпохи.» *Античная культура и современная наука* (1985): 189.
2. Жовтобрюх, М. А., Кулик, Б. М. *Курс сучасної української літературної мови*, ч. 1 (Київ, Вища школа, 1972), 402.
3. Казніна, М. М. “До питання історії формування новогрецької мови та її правопису”, *Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету*. Серія: Філологія 3 (2010): 97-101, http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmd_u_2010_3_20
4. Клименко, Н. Ф. *Система афיקсального словотворення. Українська мова: енциклопедія* (Київ, Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М.П.Бажана, 2004), 38.
5. Ковалик, І. І. *Питання іменникового словотвору в східнослов'янських мовах у порівнянні з іншими слов'янськими мовами*, ч. 1 (Львів, Вид-во ЛДУ, 1958), 154.
6. Немченко, В. Н. *Современный русский язык. Словообразование: учеб. пособие для студ. филол. спец. ун-тов* (Москва, Высшая школа, 1984), 255.
7. Плющ, М. Я. *Граматика української мови. Морфеміка. Словотвір. Морфологія: підручник* (Київ, Видавн. Дім “Слово”, 2010), 328.
8. Селіванова, О. О. *Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія* (Полтава, Довкілля-К, 2006), 716.
9. Шведов, С. А. *Словообразование в латинском языке. Учебное пособие для студентов отделения классической филологии университетов* (Харьков, ХНУ имени В.Н. Каразина, 2004), 128.
10. Anastasiadi-Symeonidi, A., Fliatouras, A. *I diakrisi [logio] ke [laiko] stin elliniki glossa: Orismos ke taksinomisi. Rethymnon* (2004), <http://www.philology.uoc.gr/conferences/6thICGL/>
11. Dokulil, M. *Tvoření slov v češtině. Teorie odvozování slov* (Praha, Nakl. Českosl. akad. věd, 1962), 264.
12. Drachman, G., Malikouti-Drachman, A. «Stress and Greek Compounding.» *Phonologica* (1994): 55-64.
13. Manolesou, Io., Ralli, A. «From Ancient Greek to Modern Greek.» *Word-Formation. An International Handbook of the Languages of Europe* (De Gruyter, 2015), <https://www.anglaralli.gr>
14. Melissaropoulou, D., Ralli, A. «Headedness in Diminutive Formation: Evidence from Modern Greek and its Dialectal Variation.» *Acta Linguistica Hungarica* 55 (2008): 183-204.
15. Ralli, A. *Greek word formation: Morphology* (Languages and Linguistics) De (Gruyter, 2013), https://www.academia.edu/168288/Greek_word_Formation

Список джерел ілюстративного матеріалу:

16. Вейсман, А. Д. *Греческо-русский словарь* (Москва, Греко-латинский кабинет Ю. А. Шичалина, 1991), 1370.
17. Клименко, Н., Пономарів, О., Савенко, А. *Українсько-новогрецький словник* (Київ, Вид-во “Укр. Енциклопедія” імені М. П. Бажана, 2008), 536.
18. Дворецкий, И. Х. *Древнегреческо-русский словарь* (Москва, Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1958), Т. 1: 1028; Т. 2: 1905.

19. Хориков, И. П., Малев, М. Г. *Новогреческо – русский словарь* (Москва, 1993), 536.
20. *Γραμματική της αρχαίας ελληνικής*. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Ιδρύματος Μανόλη Τριανταφυλλίδη) (1971), <http://ebooks.edu.gr>
21. Μπαμπινιώτης, Γ. *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Ε΄ έκδοση (Αθήνα, Κέντρο λεξικολογίας, 2019), 2318.
22. Τριανταφυλλίδης, Μ. *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής*. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (1998), <https://www.greek-language.gr>

References:

1. Beletskiy, A. A. «Problema grecheskogo jazyka vizantijskoj epokhi.» *Antichnaja kultura i sovremennaja nauka* (1985).
2. Zhovtobryukh, M. A. (1972). Kurs suchasnoji ukrajinskoji literaturnoji movy, t. 1 (Kyiv, Vyshcha shkola, 1972).
3. Kaznina, M. M. «Do pytannja istorii formuvannja novogreckoji movy ta ii pravopysu [=To the question of the history of the formation of Modern Greek and its orthography].» *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu*. Serija: *Filologija* 3 (2010): 97-101, http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmd_u_2010_3_20 (In Ukr.).
4. Klymenko, N. F. *Systema afiksalnogo slovotvorennja. Ukrajinska mova: encyclopedia* (Kyiv, Vyd-vo “encyclopedia” imeni M. P. Bazhana, 2004).
5. Kovalyk, I. I. Pytannja imennykovoho slovotvoru v skhidnoslovjanskykh movakh u porivnanni z inshymy slovjanskymy movamy, t. 1 (Lviv, Vyd-vo LDU, 1958).
6. Njemchenko, V. N. *Sovremennij russkij jazyk. Slovoobrazovanije* (Moskva, Vysshaja shkola, 1984).
7. Pljushch, M. Ja. *Gramatyka ukrajinskoji movy. Morfemica. Slovtvir: pidruchnyk* (Kyiv, Vydav.dim “Slovo”, 2010).
8. Selivanova, O. O. *Suchasna linguistyka. Terminologichna encyklopedia* (Poltava, Dovkillja – K, 2006).
9. Shvedov, S. A. *Slovoobrazovanije v latinskom jazyke* (Kharkov, KhNU imeni V. N. Karazina, 2004).
10. Anastasiadi-Symeonidi, A., Fliatouras, A. *I diakrisi [logio] ke [laiko] stin elliniki glossa: Orismos ke taksinomisi. Rethymnon* (2004), <http://www.philology.uoc.gr/conferences/6thICGL/>
11. Dokulil, M. *Tvoření slov v češtině. Teorie odvozování slov* (Praha, Nakl. Českosl. akad. věd, 1962), 264.
12. Drachman, G., Malikouti-Drachman, A. «Stress and Greek Compounding.» *Phonologica* (1994): 55-64.
13. Manolesou, Io., Ralli, A. «From Ancient Greek to Modern Greek.» *Word-Formation. An International Handbook of the Languages of Europe* (De Gruyter, 2015), <https://www.anglaralli.gr>
14. Melissaropoulou, D., Ralli, A. «Headedness in Diminutive Formation: Evidence from Modern Greek and its Dialectal Variation.» *Acta Linguistica Hungarica* 55 (2008): 183-204.
15. Ralli, A. *Greek word formation. Morphology (Languages and Linguistics)* (De Gruyter, 2013), https://www.academia.edu/3168288/Greek_word_Formation